

Міністерство освіти і науки України
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Кафедра психології (№ 704)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Керівник проектної групи

(підпис)

Б. Л. Гульман
(ініціали та прізвище)

«31 » серпня 2021 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА ОBOB'ЯЗKОВОЇ
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

Психологія адиктивної поведінки
(назва навчальної дисципліни)

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки
(шифр і найменування галузі знань)

Спеціальність: 053 Психологія
(код і найменування спеціальності)

Освітня програма: Психологічне консультування та психотерапія
(найменування освітньої програми)

Форма навчання: денна

Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

Харків 2021 рік

Робоча програма психологія адиктивної поведінки

(назва дисципліни)

для студентів за спеціальністю 053 Психологія

освітньою програмою Психологія

«30» серпня 2021 р., – 14 с.

Розробник Макаренко А.О., доц. каф. 704, к.психол. н.

(прізвище та ініціали, посада, науковий ступінь і вчене звання)

(підпис)

Робочу програму розглянуто на засіданні кафедри психології

(назва кафедри)

Протокол № 1 від «30» серпня 2021 р.

Завідувач кафедри к. психол. н., доц.

(науковий ступінь і вчене звання)

(підпис)

Ю. І. Гулий

(ініціали та прізвище)

1. **Опис навчальної дисципліни**

Найменування показника	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни (денна форма навчання)
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 Соціальні та поведінкові науки</u> (шифр та найменування) Спеціальність <u>053 Психологія</u> (код та найменування) Освітня програма <u>«Психологічне консультування та психотерапія»</u> (найменування) Рівень вищої освіти: другий (магістерський)	Цикл дисциплін природничо-наукової (фундаментальної) підготовки
Кількість модулів – 1		Навчальний рік
Кількість змістовних модулів – 2		2021/2022
Індивідуальне завдання <u>немає</u> (назва)		Семестр
Загальна кількість годин – 32/ 58		<u>10</u> -й
		Лекції*
Кількість тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи студента – 5,4		<u>16</u> годин
		Практичні, семінарські*
		<u>16</u> годин
		Лабораторні*
	____ годин	
	Самостійна робота	
	<u>58</u> годин	
	Вид контролю	
	модульний контроль, залік	

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить: 32/58

* Аудиторне навантаження може бути зменшене або збільшене на одну годину залежно від розкладу занять.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Психологія адиктивної поведінки» є формулювання компетенцій, що забезпечують засвоєння теоретичних основ формування теоретичних уявлень щодо механізмів формування і функціонування адиктивної поведінки та практичних навичок роботи із залежною поведінкою.

Завдання:

Основні завдання вивчення дисципліни пов'язані з формуванням наступних загальних та професійних компетенцій:

1. Застосовувати теоретичні знання у практичних ситуаціях, що вимагають діагностики, профілактики, інтервенції адитивної поведінки.
2. Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом дисципліни «Психологія адитивної поведінки».
3. Використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій та самостійно планувати, організовувати і проводити психологічну діагностику залежності.
4. Організовувати та надавати психологічну допомогу залежній особистості.

Результати навчання:

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент повинен досягти таких результатів навчання:

А) Знання:

1. Знати засади психологічного консультування залежних осіб та їх родин.
2. Знати засади проведення різних заходів, що сприяють попередженню розвитку адикції.

Б) Уміння:

1. Організовувати та проводити психологічне дослідження із застосуванням валідних та надійних методів.
2. Робити психологічний прогноз щодо ризиків розвитку адикції.
3. Розробляти програми психологічних інтервенцій, провадити їх в індивідуальній та груповій роботі, оцінювати якість.

В) Комунікація:

1. Здатність ефективно формувати комунікативну стратегію.

Г) Автономія та відповідальність:

1. Управління комплексними діями або проектами, відповідальність за прийняття рішень у непередбачуваних умовах.

Програма навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1. Загальна характеристика адиктивної поведінки

Тема 1. Предмет та задачі курсу “Психологія адиктивної поведінки”.

Актуальність та соціальна значущість проблеми вивчення адиктивної поведінки. Історія досліджень адиктивної поведінки. Медичний та психологічний підходи.

Тема 2. Загальна характеристика адиктивної поведінки, закономірності розвитку. Сутність адиктивної поведінки. Етапи розвитку адиктивної поведінки. Чинники формування адиктивної поведінки: біологічні, соціальні (сім'я, реклама, релігія, освіта), психологічні (структура особистості, акцентуації характеру). Види адиктивної поведінки (коротка характеристика).

Тема 3. Чинники та механізми формування залежних розладів. Єдність залежних розладів. Нейрофізіологічні моделі: концепція нагороди, концепція оптимуму активації. Психологічні моделі: „зсув мотиву на мету”, концепція Ц. П. Короленка, концепції залежної особистості (В. Менделевича, В.Д. Москаленка, МКХ-10, Б. Уайнхолда), критерії залежності, співвідношення між первинною та вторинною залежністю – підхід А. Янова (залежність як захист від первинного болю), психодинамічний підхід до залежності (подолання внутріособистісного конфлікту).

Тема 4. Діагностика особистісної схильності до адиктивної поведінки. Пошук критеріїв залежності. Проблема необхідних та достатніх ознак. Диференційні критерії за МКХ-10. Методики психологічної діагностики залежності.

Змістовий модуль 2. Види адиктивної поведінки

Тема 5. Хімічні залежності. Алкоголізм: термінологія та класифікація. Клінічна картина: стадії розвитку хвороби, підлітковий алкоголізм, алкоголізм у жінок. Патогенетичні механізми розвитку алкоголізму. Клінічна та лабораторна діагностика алкоголізму, психологічна діагностика алкоголізму. Психологічні чинники формування алкогольної аддиктивної поведінки: мотивація зловживання алкоголю, особистісні риси хворих на алкоголізм, акцентуації характеру, що сприяють розвитку алкоголізму, вплив сім'ї. Лікування та реабілітація хворих на алкоголізм. Наркоманія: термінологія та класифікація психоактивних речовин. Синдромологія наркоманії: наркотичне сп'яніння, синдром зміненої реактивності, синдром фізичної залежності, синдром психічної залежності. Розвиток наркоманії. Клінічна та лабораторна діагностика алкоголізму, психологічна діагностика наркоманії. Психологічні чинники формування наркоманії: мотивація вживання наркотиків, особистісні риси хворих на наркоманію, акцентуації характеру, що сприяють розвитку наркоманії, вплив сім'ї. Лікування та реабілітація хворих на наркоманію.

Тема 6. Нехімічні (поведінкові) залежності. Комп'ютерна адикція як новий вид залежності. Залежність від комп'ютерних ігор, інтернет-адикція та комунікативна діяльність у мережі Інтернет. Труднощі міжособистісного спілкування та Інтернет-адикція, особистісні риси залежних від комп'ютера.

Сексуальна адикція та сексуальні девіації. Особистісні риси секс-залежних. Проблема побудування сімейних відносин осіб, що виявляють сексуальну адиктивну поведінку. Критерії харчової залежності. Механізми впливу харчових речовин на формування залежності (цукор, чай, кава). Особистісні риси залежних від їжі. Харчова залежність та механізми стресу. Порушення інстинкту травлення: булімія, нервова анорексія. Работогольна (трудогольна) адикція. Трудоголізм та адиктивні організації. Особистісні риси трудоголиків. Спортивна залежність.

Ігрова залежність (гемблінг). Стадії розвитку гемблінгу. Особистісні риси патологічних гемблерів. Інші нехімічні залежності.

Тема 7. Міжособистісна залежність. Міжособистісна залежність як первинна форма залежності. Розвиток первинної залежності в онтогенезі людини: концепція Е. Еріксона, Е. Фромма та ін. Критерії міжособистісної залежності. Міжособистісна залежність та побудова сімейних стосунків: стосунки подружньої залежності; невротична любов за К. Хорні; форми невротичної любові: токсична любов, любов-залежність, любов-манія, любов-прихильність. Чинники розвитку стосунків міжособистісної залежності.

Тема 8. Принципи та методи психологічної корекції адиктивних розладів. Принципи корекції адиктивних розладів. Багатовимірність симптомокомплексу залежності. Засади психологічного підходу до корекції залежності. Техніки опрацювання залежних стосунків.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістовних модулів і тем	Кількість годин					
	денна форма					
	усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7
Змістовний модуль 1. Загальна характеристика адиктивної поведінки						
Тема 1. Предмет та задачі курсу “Психологія адиктивної поведінки”	14	2	4		-	4
Тема 2. Загальна характеристика адиктивної поведінки, закономірності розвитку	8	2	2			4
Тема 3. Чинники та механізми формування залежних розладів	21	4	2			6
Тема 4. Діагностика особистісної схильності до адиктивної поведінки	29	2	2			15
Разом за змістовим модулем 1	72	10	10			52
Змістовний модуль 2. Види адиктивної поведінки						
Тема 5. Хімічні залежності	16	2	1			10
Тема 6. Нехімічні (поведінкові) залежності	14	2	2			2
Тема 7. Міжособистісна залежність	9	1	2			6
Тема 8. Принципи та методи психологічної корекції адиктивних розладів	9	1	1			7
Разом за змістовим модулем 2	48	6	6			36
Усього годин	120	16	16			54

5. Теми семінарських занять

Не передбачено навчальним планом

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Методи діагностики залежних розладів. Пошук критеріїв залежності. Поняття розладу особистості, диференційні критерії розладу особистості залежного типу за МКХ-10. Проблема необхідних та достатніх ознак залежності. Основні риси залежної особистості.	4
2	Методи діагностики залежних розладів. Опитувальник «Персональний автопортрет» Дж. Олдхема та Л. Морріс для діагностики розладів особистості.	2
3	Методи діагностики залежних розладів. Методи психологічної діагностики залежності: опитувальник Б. Уайнхолда, методика В. Д. Менделевича «Схильність до залежної поведінки».	2
4	Методи діагностики залежних розладів. Методи психологічної діагностики залежності: опитувальник Г. Гіршфільда, тест профілю стосунків Р. Борнштейна, шкала страху інтимності.	2
5	Хімічні залежності. Класифікація психоактивних речовин. Вплив ПАР на психіку і поведінку людини	1
6	Хімічні залежності. Алкогольна та наркотична адикції	2
7	Нехімічні залежності. Комп'ютерна адикція. Работогольна адикція. Сексуальна адиктивна поведінка. Адикція до їжі. Інші види нехімічних залежностей.	2
8	Міжособистісна залежність	1
	Разом	16

7. Теми лабораторних занять

Не передбачено навчальним планом

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет та задачі курсу «Психологія адиктивної поведінки»	8
2	Загальна характеристика адиктивної поведінки, закономірності розвитку	4
3	Чинники та механізми формування залежних розладів	15
4	Діагностика особистісної схильності до адиктивної поведінки	25
5	Хімічні залежності Самостійна робота та підготування доповіді «Класифікація та вплив ПАР на психіку людини» (для студентів денної форми навчання)	13
6	Нехімічні (поведінкові) залежності Самостійна робота та підготування доповіді «Характеристика нехімічних залежностей» (для студентів денної форми навчання)	10
7	Міжособистісна залежність	6

8	Принципи та методи психологічної корекції адиктивних розладів	7
	Разом	54

9. Індивідуальні завдання

Не передбачено навчальним планом

6. Методи навчання

Програмою передбачено наступні методи навчання:

1) *лекції*, спрямовані на поглиблення теоретичних уявлень щодо формування і функціонування адиктивної поведінки, характеристику основних видів адиктивної поведінки, методи психологічної діагностики і корекції адиктивної поведінки;

2) *практичні заняття*, спрямовані на вироблення та закріплення прикладних навичок роботи із психодіагностичними методиками, обговоренні матеріалу, який винесено на самостійне вивчення або обговорення психотерапевтичних технік;

3) *самостійна робота* передбачає підготовку студентів до лекцій та виконання 1 практичної роботи.

3) *консультація* – форма індивідуальної роботи студента із викладачем, спрямована на вирішення труднощів, які виникли під час вивчення лекційного матеріалу та самостійної роботи, або за наявності бажання студента отримати більш поглиблене знання стосовно предмету навчальної дисципліни.

7. Методи контролю

Поточний контроль являє собою оцінювання самостійної роботи студента у формі: виконаного та своєчасно зданого на перевірку викладачу письмового завдання, що винесене на практичне заняття, або у вигляді домашнього завдання; виступу із доповіддю або рефератом за тематикою навчальної дисципліни; усні відповіді студента на питання, які було винесено для самостійної підготовки, на семінарських заняттях.

Модульний контроль проводиться протягом семестру і включає поточний контроль засвоєння навчального матеріалу на аудиторних заняттях, виконання обов'язкових завдань для самостійної роботи, передбачених навчальним планом і робочою програмою дисципліни, написання модульної контрольної роботи.

Модульна контрольна робота проводиться по завершенню вивчення відповідної частини теоретичного матеріалу навчального курсу. Модульна контрольна робота представляє собою письмову відповідь на 3 питання з тематики лекційного матеріалу, питань, винесених для самостійного вивчення, а також знань і вмінь, які відпрацьовувалися на семінарських і практичних заняттях у кожному змістовному модулі.

Семестровий підсумковий контроль з навчальної дисципліни проводиться у формі заліку.

2. Критерії оцінювання та розподіл балів, які отримують студенти

Розподіл балів, які отримують студенти (кількісні критерії оцінювання)

Складові навчальної роботи	Бали за одне заняття (завдання)	Кількість занять (завдань)	Сумарна кількість балів
Змістовний модуль 1			
Виконання практичних завдань	4...8	4	16...32
Модульний контроль	10...20	1	10...20
Змістовний модуль 2			
Виконання практичних завдань	4...8	4	16...32
Модульний контроль	15...20	1	15...20
Усього за семестр			0...100

Семестровий контроль (іспит/залік) проводиться у разі відмови студента від балів поточного тестування й за наявності допуску до іспиту/заліку. Під час складання семестрового іспиту/заліку студент має можливість отримати максимум 100 балів.

Білет для іспиту/заліку складається із трьох запитань, які оцінюються в 30 балів та 40 балів.

Якісні критерії оцінювання

Необхідний обсяг знань для одержання позитивної оцінки:

- місце адитивної психології в системі психологічного знання;
- методологічні основи досліджень адитивної поведінки;
- етичні норми психологічного дослідження;
- чинники формування адитивної поведінки;
- види адитивної поведінки;
- основи діагностики схильності до адитивної поведінки;
- принципи та методи корекції адиктивних розладів.

Необхідний обсяг вмінь для одержання позитивної оцінки:

- самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел;
- уміння самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічну допомогу особам з адиктивною поведінкою;
- уміння проводити діагностику адиктивної поведінки.

12.3 Критерії оцінювання роботи студента протягом семестру

Задовільно (60-74). Знати понятійний апарат дисципліни. Виконати та захистити всі домашні завдання протягом семестру. Вміти самостійно збирати та

критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел. Уміння презентувати результати свого дослідження.

Добре (75 - 89). Чітко знати понятійний апарат дисципліни. Показати вміння виконувати та захищати всі домашні завдання в обумовлений викладачем строк. Уміння презентувати результати свого дослідження. Володіти методами діагностики адитивної поведінки. Вміти застосовувати методи психологічної допомоги особам, що вдаються до адитивної поведінки.

Відмінно (90 - 100). Повно знати основний та додатковий матеріал. Знати усі теми. Уміння самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел. Досконально знати усі підходи в наданні психологічної допомоги. Безпомилково виконувати та захищати всі домашні завдання в обумовлений викладачем строк, з докладним обґрунтуванням своїх висновків.

Шкала оцінювання: бальна і традиційна

Сума балів	Оцінка за традиційною шкалою	
	Іспит, диференційований залік	Залік
90 – 100	Відмінно	
75 – 89	Добре	
60 – 74	Задовільно	
0 – 59	Незадовільно	Не зараховано

13. Методичне забезпечення

1. Руководство по аддиктологии / под. ред. проф. В.Д.Менделевича. – СПб.: Речь, 2007. – 768 с.

НМК з дисципліни:

- робоча програма дисципліни;
- конспект лекцій, підручники (навчальні посібники), в тому числі в електронному вигляді;
- плани семінарських занять;
- питання, тести для контрольних заходів;
- каталоги інформаційних ресурсів.

14. Рекомендована література

Базова:

1. Клиническая психология: учебник / Под ред. Б. Д. Кавасарского.-СПб.:Питер, 2002. - 960 с.
2. Комер Р. Основы патопсихологии / Р. Комер. – М. : Прайм-Еврознак, 2005. - 640 с.

3. Менделевич В. Д. Психология девиантного поведения/ В. Д.Менделевич – СПб. : Речь, 2012. – 445 с.
4. Руководство по аддиктологии / под. ред. проф. В. Д.Менделевича. – СПб. : Речь, 2007. – 768 с.
5. Шабанов П. Д. Основы наркологии / П. Д. Шабанов — СПб. : Лань, 2002.- 560 с.

Допоміжна:

1. Балинт М. Базисный дефект: Терапевтические аспекты регрессии. / пер. с англ. Агарков В. А., Кравец С. В. – М.: “Когито-Центр”, 2002. – 526 с.
2. Бурбо Л. Пять травм, которые мешают быть самим собой. / Л. Бурбо. – К. : "София" — М.: "Гелиос", 2001 – 168 с.
3. Кернберг О. Ф. Отношения любви: норма и патология/ О. Ф.Кернберг. – М.: Независимая фирма “Класс”, 2000. – 256 с.
4. Поттер-Эфрон Р. Стыд, вина и алкоголизм: клиническая практика. / Э. Поттер Эфрон - М. : Институт общегуманитарных исследований, 2002.- 416 с.
5. . Освобождение от созависимости / под ред. Б. Уайнхолд, Дж. Уайнхолд – М.: Независимая фирма “Класс”. – 224 с.
6. Краткое руководство по использованию МКБ-10 в психиатрии и наркологии. – М.: «Триада-Х», 2000. – 232 с.

15. Інформаційні ресурси

1. Бібліотека університету - http://library.khai.edu/library/page_lib.php
2. Електронна бібліотека кафедри психології - khai.psyho@gmail.com